

Sofies grønne skifte – episode 9

Tekstversjon av podkasten Sofies grønne skifte, episode 9: Sirkulærøkonomi: Vi må ta vare på de ressursene i allerede har

Med programleder Sofie Frøysaa og Karoline Andaur fra WWF

[Intromusikk]

[Sofie] Det er noen paradokser når det kommer til klima- og naturkrisen. Vi bygger ned og ødelegger masse verdifull natur som kan gi plass til de grønne løsningene, som datasentre, batterifabrikker og vindmøller. Gruver er også en av dem, altså store inngrep i naturen for å hente ut mineraler og metaller som vi trenger til nettopp teknologi, batterier og vindmøller som skal drive det grønne skiftet. Hva er det egentlig som står på spill for naturen sin del? Karoline Andaur er generalsekretær i WWF, eller Verdens naturfond på norsk. WWF er en global miljøorganisasjon og kjemper mot klima- og naturkrisen.

[Sofie] Hva er det vi står i fare for å miste som følge av dagens klima- og naturkrise?

[Karoline] Hvis vi ikke løser klima- og naturkrisen, gjør vi livet veldig mye vanskeligere for oss selv. Det blir mer ekstremvær som vi må tilpasse oss til. Naturen bygger vi ned bit for bit, det forsvinner litt her og litt der. Så vet vi kanskje ikke hva som er den avgjørende faktoren som gjør at det kollapser eller at vi ikke greier å få naturen tilbake. Noen natur kan du restaurere, altså bygge opp igjen, mens noe, for eksempel arter, kan forsvinne for alltid.

[Sofie] Det er som at naturen kommer og bare tar igjen, altså tupper oss i ræven og sier, «Vær så god, nå får dere smake deres egen medisin. Når dere har kjøddet med oss, så kjødder vi tilbake».

[Karoline] Ja, og naturen kommer jo til å overleve på et eller annet vis. Så er det jo oss mennesker som er helt avhengige av naturen som kommer til å slite. Det er selv livsgrunnlaget vårt. Det gir deg klærne du går i, maten du spiser, vannet du drikker, lufta du puster. Det er jo det som er naturen. Så den vil jo overleve på et eller annet vis. Hvordan, det diskuterer forskerne. Men livet vårt, det kommer til å bli mye vanskeligere. Selvsagt, mange dyr som har tilpasset seg et klimatisk forhold, altså at de lever med sjøis, eller de trenger den og den temperaturen, når det endres, så kan deres leveområde endres, og da forsvinner de kanskje.

[Sofie] Hva skjer da egentlig?

[Karoline] For det første mister vi arter og dyr som du aldri får oppleve igjen. Og så mister vi dette samspillet. Vi snakker veldig ofte om et økosystem som betyr at arter og dyr er avhengige av hverandre, de jobber sammen. Og det er de tjenestene de gir oss som vi er avhengige av. Hvis du tar bier eller veps, insekter som et eksempel, de er jo verdens viktigste pollinatorer. Det vil si at de gjør det som tjeneste for oss ved å bringe pollen mellom ulike blomster og busker. Det gjør igjen at vi får bær og frukter og blomster på trærne. Hvis de forsvinner, så forsvinner den evnen til å pollinere. Da kan trærne dø, som igjen kan gi en følgefeil for andre fugler som er avhengige av de bærene på de trærne, i tillegg til oss som spiser det. Sånne følgeeffekter er akkurat den vi rykker ved nå. Det er det forskerne kaller tipping point. Altså, hva kommer til å skje hvis vi bare kommer litt for langt, på et område, så rykker det ved hele økosystemet.

[Sofie] Jeg snakket tidligere med Mali Hole Skogen, og hun snakket om behovet for flere gruver. Hva tenker du om det?

[Karoline] Det er jo slik at vi lever i et samfunn nå, der utgangspunktet er at vi trenger mer av alt. Det er mer forbruk. Hele vårt samfunn, markedsøkonomien, er bygd opp på økonomisk vekst. Vi må hele tiden ta ut mer ressurser fra naturen, og bruke det, kaste det, og så om igjen. Så når vi kommer til samfunnet vi har i dag, vi må få ned klimautslippene, da er det digitale en del av løsningen. Alt skal elektrifiseres. Det betyr at vi skal bruke ren strøm, det skal ikke komme fra fossile kilder som kull, olje og gass. Måten vi har bygd opp de ulike dupperingsene, de er avhengig av noen mineraler. Disse mineraler begynner å bli knapphet på, nettopp fordi behovet er så stort. Men en av grunnene til at det er knapphet på dem, er jo et bruk-og-kast-samfunn. Levetiden på en del elektroniske ting er veldig kort. De er kanskje bygd og designet slik at de ikke kan repareres, så at du må kjøpe nytt. Innsatsfaktorene, altså de tingene som går inn i de elektroniske dupperingsene, kan være billige, slik at det lønner seg for produsentene å lage litt dårligere produkter, og selge nye. Det er ulike løsninger, slik det ikke er standardløsninger. Nå kommer det endelig en felles ladekabel for alle mobiler. Men det har jo skapt et kjempestort problem, at alle trenger ulike ladekabler til ulike produkter. Fordi det har vært mangel på regler. Så vi har jo hatt en sløsekultur, og tenkt at disse mineralene, som kalles sjeldne mineraler, de finnes der ute, de dekker vårt behov. Og nå er det slik at det er det ikke. Vi tenkte at de er utømmelige. Det er jo slik vi har behandlet naturen, at den bare kan gi og gi og gi, og slik er det ikke. Og mineraler er jo ikke det som vi kaller fornybare. Så når du har fjernet de mineralene fra berget, fra de enkelte gruvene, så er de jo tatt opp. De kommer jo ikke tilbake. Og så letes det etter nye mineraler. Så jeg tenker at man må alltid begynne den samtalen, hvordan kan vi få ut mest muligheter av de mineralene vi allerede har? Nå sitter vi i et podkaststudio, der det finnes mineraler i alle disse tingene. Så hva skjer når vi trenger å oppgradere utstyret vårt? Hva skjer med mikrofonene, de stativene her? Tar man og resirkulerer de, tar ut mineralene og bruker de om igjen? Veldig ofte ikke. Fordi det er ikke noe regelverk på det. Det lønner seg ikke økonomisk, det er ikke noe insentiv, det er billigere å kjøpe nytt. Så når det kommer til det digitale skiftet og elektrifisering, som vi alltid begynner på toppen, altså det er et hierarki. Først sørg for at de kommer inn i et sirkulert system, med reguleringer og insentiver til de som har produkter med mineraler i, sånn at de kan bruke dem om igjen. Så må man se på behovet for hvilke mineraler som trengs. Og at det trengs mer mineraler enn det vi greier å resirkulere, sannsynligvis. Men mengden, hvis man får til et godt resirkuleringssystem, den vil jo bli betydelig mindre.

[Sofie] Jeg tenker det sier seg selv. Det er jo veldig rart at vi ikke har gjort det så lett.

[Sofie] For dette er jo noe de fleste kan relatere til. Når vi går lei av mobilen, så kjøper vi en ny. Vi har mye å gå på når det kommer til å levere inn disse produktene, sånn at materialene kan brukes på nytt. Altså det sirkulære systemet. Men dette er jo ikke noe nytt for oss. Vi er seriøst verdensmestre i flaskepaning. Verden ser til oss når det kommer til å pante tomflasker. Det er jo bare å gjøre det samme med mobilen din, TV-en din eller hårføneren din. Det er jo helt logisk og kjempeenkelt. Men dette med gruver, mineraler og metaller, det trenger jeg vite mer om, kjenner jeg. Hvordan foregår det egentlig?

[Karoline] Det skjer på ulike måter. En typisk måte er at en finner noen mineraler i stein, i noen berg, og da må man få ut mineralene. For å få ut mineralene, trenger man ofte enten å tilføre trykk, så kan man grave seg ned, og så har man en kjemisk prosessor som skal skille ut de mineralene du vil ha. Eller man kan skrape det bort også. Det er litt avhengig av mineralene. Men det som da skjer da, ved gruvedrift, er at du får vanvittig mye avfall. Mye stein, som ikke er mineraler, kommer som et produkt av at du tar ut mineralene. Og det kan ofte være forurenset. Da handler det mye om hva skal man gjøre med denne massen som er igjen. Og i tillegg til at det er jo sår i landskapet som aldri kan reetableres. Har du sprengt et fjell, så har du sprengt et fjell. Så mye handler om hvordan du gjør det, og hva du gjør med disse massene etterpå. Det er ofte det som er avgjørende på miljøavtrykket

for gruvedriften. Norge tillater for eksempel dumping av de massene i sjø, som et av to eller tre land i hele verden som tillater det. Fordi det kanskje er den billigste og letteste løsningen. Og for mye av driften knyttet til gruver, finnes det jo alternative måter å gjøre det på, men det er nødvendigvis ikke det mest økonomiske lønnsomme.

[Sofie] Hva kan man gjøre i stedet?

[Karoline] En kan sørge for at den er bedre lukket, det som kalles deponi, altså et system på land der en lukker massene. Men det aller beste en kan gjøre, er å se hvordan man kan bruke de massene til noe annet. Og da må en skape det som verdikjeder. Ofte når vi ser på en næring, så ser vi hva denne gjør konkret. Så glemmer man at man må ha med de som driver med det som kalles stein og pukk. De kan bruke det til bygningsmasse, de kan bruke det til ulike ting. Men da må de være koblet på driften og vite at her er det tilgjengelig materiale, slik at de kan håndtere det på en sikker og god måte.

[Sofie] Vi må skape verdikjeder, eller samarbeide om å gjøre gruveavfall til noe verdifullt som kan brukes av andre. Tenke sirkulært. Det er jo egentlig litt magisk. Når jeg tenker meg om det, så har jeg faktisk lagt merke til at søppelbilen i Oslo er merket med verditransport, så ja, de har jo et poeng. Men apropos verdier, nå virker det som at regjeringen åpner for gruvedrift på havbunnen, altså at det skal være greit å lete etter og utvinne mineraler som finnes på norsk sokkel. Og regjeringen mener det er store verdier som befinner seg her, som vil bidra til den grønne omstillingen. Hva tenker Karoline om det?

[Karoline] Det tenker jeg er en dum ide akkurat nå. En veldig dum ide, rett og slett. Gruvedrift på havbunnen har man sett på fordi man ser at det er problematisk på land, og at man antar at en trenger veldig mye mer mineraler til det grønne skiftet. Men: denne gruvedriften skal skje på havdyp, som vi vet veldig lite om. Det sies jo at vi vet mer om månens overflate enn vi vet om havbunnen vår. Og i mange tilfeller så stemmer det. Dette er dyphavet, ned på 3000 meter dyp, der vi ikke vet hva som lever, hva det betyr for havets økosystem. De er sårbare for forstyrrelser, fordi de har fått lov til å leve i fred. Så en vet ikke konsekvensene av det, og den holder ikke kartlagt konsekvensene. Så sier en her i Norge, kanskje vi skal ha økonomiske interesser, kommersielle aktører, de kan kartlegge hva som finnes av mineraler, samtidig de tar litt miljøkartlegging. Og det er jo helt feil ende å starte i. Hvis vi ønsker å ta gruvedrift på havbunnen, som også kommer til å være skader som du ikke kan rette opp i, uten at vi vet hva som lever der, uten at vi vet betydningen av de dyrene og artene som lever der, så må man jo først skaffe seg den kunnskapen, og så se om man kan ha ansvarlig gruvedrift.

[Sofie] Men er det bedre eller verre enn gruvedrift på land, altså å gjøre det på dypet?

[Karoline] Vi vet ikke. Rett og slett, så derfor har vi ikke vist at nei til gruvedrift på havet. Vi har kalt det et moratorium, som betyr at en setter det på pause, en vente til den har fått kunnskapen på plass.

[Sofie] Hvis vi zoomer helt inn nå på lille Norge, har måten vi her i landet forvalter naturen noe å si i det store, globale bildet?

Ja, det har det.

Ok, neste spørsmål. [begge ler] Hvordan da?

[Karoline] For det første så handler det om å ta vare på våre ressurser, sørge for at vi gjør det bærekraftig, at vi skal ha en sameksistens med naturen. Og så handler det om at vi er et av verdens rikeste land, og hvis ikke vi greier å ta vare på naturen, hvem da? Det tenker jeg at noen norske

politikere og næringsliv kommer lett unna med, fordi vi har råd til å ta litt dyrere beslutninger. Vi har råd til å være de første som tester ut ny, kanskje som næringslivet tenker, fordyrende teknologi, for å gjøre det billigere, for å gjøre løsningene bedre. Vi har muligheten til å lage disse verdikjedene, på hvordan vi kan bruke massene om igjen. Så vi har en unik mulighet som mange land i verden ikke har, fordi vi er et rikt land, fordi vi har et godt norsk forvaltningssystem, vi stoler på politikerne våre, vi har regelverk, men så gjør vi det ikke.

[Sofie] Hvorfor har vi ikke gjort det? Eller hvorfor gjør vi det ikke?

[Karoline] Jeg tror det handler om at kanskje de ikke har helt den gode forståelsen på hva de tingene vi gjør her i Norge har en stor betydning. Eller det at vi er kommet inn i en måte å leve på, at det blir vanskelig å tenke at vi kan gjøre ting annerledes. Jeg tror folk glemmer hvor kort tid vi har levd i dette overflodssamfunnet, velferdssamfunnet som vi faktisk lever i. Men vi er jo kommet opp på en levestandard som en har lyst til å opprettholde. Og så tenker en at hvis vi gjør ting annerledes, så betyr det at vi må ned i levestandard, og det betyr det jo ikke. Det betyr at vi må gjøre noen valg, det kommer til å være vanskelig. Sånn at hele denne grønne omstillingen er supervanskelig å gjøre, men den må gjøres. Også er det politikernes ansvar å gjøre det på en best mulig måte for oss innbyggere. Også må vi som forbrukere ta noen valg. For vi kan ikke fortsette med det overforbruket vi har, men det betyr jo ikke et dårligere liv. Og der er det jo vi i miljøbevegelsen og andre må finne fram løsningene. Men få politikerne til å si at det skal koste mindre å reparere. At vi tar bort momsen på å kunne reparere en mobiltelefon i stedet for å kjøpe ny. Så blir det jo enklere for deg som forbruker å ta det valget også. Så må vi jo jobbe sammen på det. Men jeg tror kanskje det handler om at det ikke er så lett å se. Alle disse små valgene og store valgene tar konsekvensene av det. Og når det kommer til natur, så tror jeg det siste senere årene folk har forstått hvor mye natur vi mister dag for dag.

[Sofie] Det har holdt ikke med bildet av isbjørnen på et flak. Vi har jo sett det så mange ganger, men det har på en måte ikke vært nok, tydeligvis.

[Karoline] Det har jo ikke det, og det tror jeg handler om at de færreste har sett isbjørn. Jeg har sett isbjørn. Det er helt fantastisk. Og jeg ønsker at folk etter meg skal få lov til å se isbjørn. Så jeg har jo et veldig intenst ønske om at vi må sette pris på naturen i seg selv. Ikke bare pris på naturen i den forstand at det er noe vi kan bruke om og om igjen. Eller bare forbruke, mener jeg. Men det å ha naturopplevelser, for å oppleve natur med dyreliv, at det ikke er bare stille og se dyreliv, det er virkelig noe jeg ønsker for fremtidens generasjoner. Men også fordi det er selve livsgrunnlaget vårt. Mange steder er dyrene helt avgjørende for de sørger for at frøer spres som gir nye trær og busker, de sørger for å filtrere ferskvannet vårt, så de kan ta imot ekstremværet. Vi vet at det kommer mer styrtregn i Norge. Hva er det beste og billigste du kan gjøre? Det er å ha myrområder og grøntområder som kan ta opp vannet. I tillegg får du natur som du kan besøke. En av de største utfordringene Norge har fremover er folkehelse. Det beste tiltak mot folkehelse er å få folk ut og gå. De færreste vil da gå på topptur, de vil gå i nærheten av der de bor. Da kan de få naturopplevelser med grøntområder som tar opp vann, kan gi liv til insekter og sørge for at vi får en litt bedre helse.

[Sofie] Jeg er solgt, jeg. Jeg er overbevist. Dyr, ass. Natur, ass. Kommet for å bli, må vi håpe.

[Sofie] Hvor bærekraftig er det grønne skiftet, tenker du?

[Karoline] Bærekraft handler egentlig om tre ting. Det handler om at det er en People, Planet and Profit. De tre P-ene. Men at det er miljømessig bærekraft, sosial bærekraft og økonomisk bærekraft. Når det kommer til det grønne skiftet, så må vi ha flere tanker i hodet samtidig. Vi sier for eksempel i WWF at vi trenger fornybar energi, men vi trenger det på naturens premisser. Det er det vi tar med naturen inn der. Og i beslutningene politikerne tar, næringslivet tar, så sier de at vi tar bærekraftige

beslutninger. Og så legger de veldig stor vekt på den økonomiske bærekraften. Sosial bærekraft er kanskje mer tydelig definert hva du skal gjøre, mens på det miljømessige er det veldig ofte tapet. De må i mye mer likevekt. Så det å ødelegge natur er ofte gratis. Den kostnaden ved å bygge ned det området, det regner du ikke inn. Så da får du heller ikke den verdien inn, som det er vanskelig å sette en verdi på. Men er det bærekraft i det grønne skiftet? Det kan være det. Men mange beslutninger som tas er det ikke.

[Sofie] Finnes det håp?

[Karoline] Ja.

[Sofie] Åh, det er godt å høre. Fordi når det gjelder klima, så har vi en felles global avtale om å redusere utslipp og nå disse klimamålene. Men gjelder det samme for naturen?

[Karoline] Ja, det gjør det. Og det er jeg veldig glad for å si. Fordi i fjor, altså i 2022, i desember, så fikk verden en ny global naturavtale. Da ble en enige, blant annet, at innen 2030 skal den stanse tap av natur, den skal halvere det, og så skal den også sørge for mer natur. Den har forpliktet seg til å restaurere, sørge for å bringe mer natur tilbake. Den har satt seg i mål på at den skal verne 30 prosent natur, både til lands og til havs. Den skal sørge for at den har natur i byer, for folk flest kommer til å bo i byer fremover. Den har sett på hvordan den skal bruke ulike former for hvordan du bruker naturen i produksjon, altså fra landbruk, skogbruk, fiske. Den skal avskaffe miljøfiendtlige subsidier. Både i Norge og verden over, gir vi subsidier for skadelige aktiviteter for naturen. De skal kartlegges og bort. Det er veldig mye bra verden har sagt de nå skal gjøre, altså samme på klimaavtalen. Nå må alle nasjoner følge opp, og det kommer ikke bare til å bli enkelt. Mange beslutninger må tas, men nå har vi i alle fall et rammeverk for å si hvor vi skal. Da kan næringslivet forholde seg til det, politikerne, vi. Det gjør det mye lettere å ha den samtalen, for nå vet vi i fellesskap hvor vi skal.

[Sofie] Jeg blir fylt med håp jeg også.

[Karoline] Grunnen til at jeg har aller mest håp, er at det er oss, våre aktiviteter, som har gjort ... Det er ikke en meteor. Det er ikke noe utenfor oss som har skapt den situasjonen vi er i. Det teknologiske fremskrittet har gjort at vi har nå en del dårlig praksis. Men da har vi alle muligheter til å gjøre om på det, og å endre det, for det er innenfor vår kontroll. Så trenger vi at flere blir med på det, og blir handlekraftige. Ikke miste håpet, men tenk at mitt bidrag betyr noe. Å legge press på de som har aller mest makt, altså politikere og næringslivet, at de trenger gjøre mer.

[Sofie] Hvis du hadde all makt, hva er det første tiltaket du ville ha innført?

[Karoline] Jeg ville startet med å bli statsminister, og sagt at nå skal vi lage et statsbudsjett. Vi skal si at alle ministerne mine må levere et regnskap på hvordan vi kan leve innenfor planetens tålegrenser. Det betyr at du trenger et regnskap over naturen vi bruker. Egentlig et budsjett og et regnskap, slik at vi ser at vi går i balanse. Så du har et budsjett på klima, hvor mye klimagass og gassutslipp du kan ha. Du har et budsjett på natur, hvor mye naturressurser du kan ha. Og så legger vi det sammen, for å se om Norges aktiviteter gjør at vi lever innenfor planetens tålegrenser. Det er kanskje det jeg ville gjort, for fremdeles den dag i dag pekes det på klima- og miljøministeren som skal svare ut og ta disse utfordringene. Nei, det er statsministeren, det er finansministeren som må ta tak i dette og si at hvis vi skal endre Norge til å være bærekraftige, og gjøre det grønne skiftet på en god måte, som blir rettferdig og som ikke gjør det for vanskelige for oss, så må de ta ansvar.

[Sofie] Ja, og hvis ikke så har ikke Jonas Gahr Støre noe å stede å gå Birken om noen år. Det er det jeg må tenke på.

[Karoline] Det stemmer, ja.

[Sofie] Karoline, tusen takk for at du kom.

[Outro] Denne podkasten er fra Universitetet i Oslo ved ansvarlig produsent Arild Blomkvist. Programleder er Sofie Frøysaa. Produsent hos Både Og er Haakon Lange, og klipper er Olav Nedberge. Hvis du likte denne podkasten, vil jeg anbefale Sofie Kupper Norge, hvor Sofie Frøysaa inntar rollen som diktator, og gjennom seks episoder finner oppskriften på å kuppe Norge. Her hører du forskere og gjester snakke om et vidt spekter av temaer og viktige samfunnsspørsmål.